

Posudek oponenta na diplomovou práci J. Novotného „Téma života u raného Bergsona“

zpracoval: Ondřej Švec, Ph.D.

S trochou zjednodušení lze říci, že práce J. Novotného věnovaná pojmu života je metodologicky inspirovaná zejména tím momentem Bergsonovy intuice, který lze spolu s G. Deleuzem pojmenovat jako diferencující a který spočívá v rozdělování a opětném protínání. Autor u každého z hlavních pojednávaných děl (*Esej o bezprostředních datech vědomí, Hmoty a paměť* a *Vývoj tvořivý*) nejprve velmi přesně vyloží princip a originální přínos Bergsonem vymezených dualit; to nejcennější na jeho práci jsou však právě závěrečné pasáže každé kapitoly, v nichž se vyjevuje vzájemná podmíněnost či prolnutí takto „ideálně“ rozdělených pólů. V případě *Eseje* se tak autor nezastavuje pouze u rozlišení dvou druhů multiplicit (kvantitativní/prostorové a kvalitativní/náležící trvání), ale všimá si i toho, jak se trvání a prostor prostupují: „naše zkušenost s čísly jako i s vnímáním melodie či s našimi duševními stavy je podmíněna vztahem trvání a prostoru“ (str. 18). Zatímco v *Eseji* musel autor náznaky prolínání obou pólů pracně dohledávat mezi řádky a interpretačně rozvíjet (což je mu třeba přiznat jako zásluhu), ve *Hmotě a paměti* je překonání duality mezi hmotou a duchem explicitně vyznačeným Bergsonovým cílem. Co se týče samotné koncepce života, autor ji dle mého názoru správně situuje do napětí mezi dvěma krajními mezemi naší existence, naprostým pohroužením do činnosti a sněním odtrženým od požadavků okolní reality. Ve *Vývoji tvořivém* se pak napětí a prolínání mezi dvěma krajními mezemi stává výslovným výměrem života jakožto pohybu mezi vědomím a hmotou (str. 63).

Po formální stránce lze práci těžko co vytknout, autor v poutavých obrazech a výstižných zkratkách dokáže shrnout ty nejpodstatnější motivy Bergsonova díla, které jsou organicky zapracovány do jasné a přehledné struktury. Co se týče zpracování tématu co do obsahu, má první námitka či podnět směřuje k tomu, co v práci trochu postrádám, a mé následné dvě otázky se pak týkají toho, nakolik je možno Bergsonově pozici přitakat a zda by nebylo záhodno se vůči některým aspektům Bergsonova pojednání života více kriticky vymezit.

1. S ohledem na zadání práce by možná bylo záhodno detailněji sledovat, jak se Bergsonova koncepce života postupně vymaňuje ze svého původně antropocentrického základu. Od ranně idealistické koncepce trvání v *Eseji*, podle něž je právě trvání utvářeno ve vědomí, k pozdějšímu rozšíření trvání i mimo oblast vědomí. Ještě v *Hmotě a paměti* je život ztotožňován především s oním „centrem indeterminace“, jímž je člověk, zatímco ostatní

organismy spíše patří na stranu „ostatních obrazů“, které reagují na sebe všemi svými částmi podle neměnných zákonů (viz str. 36). Teprve ve *Vývoji tvořivém* skutečně opouštíme lidskou či psychologickou rovinu života jako základu pro chápání života *vůbec*. Autor si je toho vědom, jak je patrné z jedné jeho leté poznámky uvozující 3. kapitolu věnovanou *Životu tvořivému*: „Doposud jsme mluvili o životě člověka...“ (str. 56).

2. S tím pak také souvisí otázka, kterou bych rád během obhajoby položil autorovi: Je podle vás u Bergsona myšlen život z něj samého, nebo je na tento pojem projektováno to, co člověk chápe jako typické pro svou vlastní existenci? Pravda, na jedné straně je zřejmé, že Bergson antropocentrismu zčásti oponuje důrazem na to, že náš intelekt není s to myslet život jako život právě z toho důvodu, že je prakticky orientován na hmotné působení a omezen svým prostorovým nahlížením. Na straně druhé je však patrné, že i v závěrečném výměru života jako převzetí vlády vědomí nad hmotou či jako vzestupného pohybu ke svobodě je přítomný antropocentrický prvek: to, čeho si na lidství samém vážíme jako nejvyšší hodnoty, situujeme do samé podstaty života, takže se člověk sám sobě jeví jako završení vývoje tvořivého.

3. Je-li svobodný pohyb samotnou mírou života v tom, co je mu nejvlastnější,¹ neplyne z toho důsledek, že nejvíce živoucím tvorem by byl sám člověk? A lze takovému závěru podle vás přitakat bez zbytku? Například v evolucionistickém pojetí Darwinově člověka jako korunu stvoření chápat netřeba.

Celkově je z práce jasně patrná autorova důkladná obeznámenost s celkem Bergsonových textů věnovaných otázce života i jeho schopnost analyticky rekonstruovat někdy obtížnou či implicitní argumentaci, která se za Bergsonovými vzletnými formulacemi o životních vzmacích skrývá. Jednoznačně tedy doporučuji k obhajobě a pokud během ní autor prokáže i schopnost kritického zhodnocení referované pozice, nic podle mě nebrání hodnotit jeho výkon jako výborný.

V Praze 2.9. 2016.

Ondřej Švec

¹ Viz: „život je totiž právě svoboda, který se vkládá do nutnosti“ a další pasáže citované a shrnuté na str. 31-32; stejně tak v závěru: „o úspěchu [životního vzmachu] pak hovoříme podle míry vládnutí vědomí nad hmotou, které se ukazuje jako svoboda pohybu.“ (str. 66).